

Ten Geleide Marx 100 jaar overleden

Ten geleiden worden (misschien) door drie soorten lezers gelezen: de redakteurs en redaktrices «beroepsmatig» of om te zien wat degene die aan de beurt is ervan terecht bracht. De oude getrouwen die eens per jaar willen zien of er al dan niet een nieuwe oriëntatie is, en splinternieuwe lezers of geïnteresseerden die nu wel eens willen zien waar dat tijdschrift heen wil.

Na 2 jaargangen is die richting voor sommigen duidelijk, voor anderen niet. In de redactie zijn beide meningen vertegenwoordigd. Een pluspunt. Want wat is uiteindelijk van belang? Niet de homogeniteit of heterogeniteit van de redactie, maar het produkt dat voortgebracht wordt en meer bepaald de gebruikswaarde daarvan. En dat produkt lijkt een zekere aantrekkelijkheid te bezitten. Over 2 jaargangen gewogen, zien we een grote verscheidenheid aan thema's en benaderingswijzen. Puur theoretische ontwikkelingen kunnen naast «praktijkdiskussies» terecht. Uitgesproken meningen naast aftastend exploratiewerk naar de grondslagen van het marxisme en hun verantwoording. Openlijke twijfels naast «ortodoksie». Het kan, en dat lijkt me voor de lezer een pluspunt.

Zal de derde jaargang daarop verder inhaken? Alleszins indien de redactie de enige bepalende faktor zou zijn. Richtlijn blijft de socialistische theorievorming. Zowel vertrekend vanuit de sociale praktijk, op zoek naar een theoretische onderbouw daarvan, als «kwasi autonoom»: kritisch tegenover de bestaande theorie of die theorie verdedigend, open of afwijzend tegenover nieuwe stromingen...

Is er voor deze benadering een beter aanknopingspunt dan de honderdste verjaardag van het overlijden van Karl Marx? Vergaand of nauwelijks akkoord met zijn stellingen, Marx blijft voor de redactieleden een mijlpaal in de ontwikkeling van de socialistische theorie. Waarom dan geen gebruik maken van de belangstelling die er in 1983 ongetwijfeld zal zijn voor de figuur en het werk van Marx om aan onze benaderingswijze een extra-inslag te geven: de relatie met Marx.

Past de sociale praktijk in Marx' kader, of bewijst hij dat het kader te eng is, te strak? Past Marx' theorie nog op de huidige praktijk? Is zij nog relevant als instrument voor de verandering van de maatschappij? Slagen Marx' kritici van links in hun opzet andere modellen uit te bouwen, of slagen zijn verdedigers erin de nu ruim 100-jarige theorie aan de gewijzigde omstandigheden aan te passen, op die omstandigheden toe te passen zonder beroep op sofismen?

Niet elk artikel zal dat Marx-cachet dragen. De wereld beweegt verder ook al is Karl 100 jaar dood. Andere thema's blijven dus op de agenda. De arbeidersbeweging, de nieuwe sociale bewegingen, de niet-kapitalistische landen,... er blijft ruimte over.

Evenmin zal elk probleem van theorievorming en marxisme aan bod komen. Een tijdschriftredactie is geen ploeg van wetenschappelijke onderzoekers die zich aan een duidelijk afgebakend projekt zetten en er alle aspecten van willen doorgronden. Ten eerste is het werk van Marx en het

erop aansluitend denken te omvangrijk naar inhoud en omvang om een dergelijk projekt in een jaar rond te maken. Ten tweede is een tijdschrift-redactie een groep van individuen, met eigen terrein, eigen sensibilititeiten, eigen prioriteiten. Wat deze «Marx-jaargang», als we die term even mogen gebruiken, uiteindelijk zal bieden is niet op voorhand te inventariseren. Een aantal bijdragen zullen over Marxistische economie handelen. Zoals de bijdrage van Willy Van Wichelen in dit nummer. Het derde nummer, nummer 11 dus, zal, als de loop van de geschiedenis het toelaat, het tema van de subjektiviteit in de Marxistische theorie behandelen. Voor nummer 12 wordt gewerkt aan een thema-nummer rond de nieuwe sociale bewegingen, waarin zowel hun afbakening tegenover de klassentegenstellingen aan bod komt als problemen van organisatie en strategie.

Twee nummers dus die rond een thema gekoncipieerd worden om de jaargang af te sluiten. De eerste twee nummers zullen eerder bijdragen bevatten die alle richtingen uitgaan. Onderhavig nummer geeft daarvan reeds een duidelijk beeld.

In het reeds aangehaalde artikel «Loon, prijs en winst» brengt Van Wichelen een aantal elementen naar voor uit het transformatieprobleem-dossier en de waarde- ruilwaarde- marktprijzendiskussie. Een discussie die in het Nederlandse taalgebied weinig of niet gevoerd werd, wat een overzichtsbijdrage zeker verantwoordt. Van Wichelen wandelt door de problematiek met de nodige ironie, verklaart, interpreteert, legt hier en daar onverwachte verbanden, maar laat ons wellicht een beetje op onze honger waar het zijn persoonlijk standpunt betreft. In elk geval wordt duidelijk dat het debat over de problematiek niet irrelevant is, zoals een aantal orthodoxe marxisten voorhoudt, en evenmin afgesloten, zoals een aantal deelnemers dacht...

Ronald Commers die in Toestanden reeds uitvoerig inging op nieuwe ontwikkelingen in het denken over mens en maatschappij – Wallerstein, Skinner – werkte aanvankelijk aan een uitvoerige bespreking van Kolakowski's «Main Currents of Marxism». Aangezien daaraan geen echte behoefte meer bestond gebruikte hij Kolakowski's kritieken en de kritiek op Kolakowski om zijn eigen positie tegenover het marxisme verder te verduidelijken. Voor wie, zoals ik, enige problemen had om na Commers' voorgaande publikaties diens positie te bepalen, is dit artikel waarschijnlijk een sleutel. Wie daarmee geen problemen had kan geboeid worden door de open probleemstelling die tegelijkertijd een aantal elementen van Commers' antwoord bevat op de kritiek die Van der Linden in voorgaand nummer formuleerde naar aanleiding van de publikatie van «De overbodigheid en de noodzakelijkheid van de moraal».

Het weze erbij vermeld dat Commers' artikel geschreven werd vóór die kritiek.

Onder de titel «De opkomst van het sociaal-wetenschappelijk marxisme en de problemen van de klasse-analyse» redigeerde Göran Therborn in april-mei 1982 een uitvoerig artikel over de evolutie van het «Marxisme» dat we integraal afdrukken gezien het ons meer dan op zijn plaats lijkt in een «Marx-jaargang». In het eerste deel neemt Therborn ons mee door zijn bibliotheek, zoals een der redakteurs het uitdrukte, om aan de hand van korte evaluaties aan te tonen hoe het marxisme zich van de «kritiek op de politieke economie en de filosofie» sinds de jaren zestig ontwikkelde tot de

«kritiek op de sociologie». Daarna gaat hij dieper in op de problematiek van de klasse-analyse. Via een terugblik komt hij bij vier onopgeloste problemen: de relevantie van de Marxistische economische theorie als basis voor de klasse-analyse vandaag, de rol van de staat die een steeds groter deel van de tewerkstelling controleert, de rol van het gezin in de reproductie en uiteindelijk de invloed van de groei van grote, multinationale ondernemingen op zich en hun gevolgen voor de samenstelling van de arbeidersklasse. Dat alles leidt hem tot het formuleren van een reeks richtpunten voor het verder marxistisch klasse-onderzoek.

Attente lezers hebben wellicht opgemerkt dat de samenstelling van de redactie gevoelig verschilt van de voorgaande jaargang. Na twee jaar soms schuchtere, soms intensere samenwerking met Nederlandse vriendinnen en vrienden, kwamen we in de aanloop naar de derde jaargang tot een een-gemaakte redactie voor het Nederlandse taalgebied. We zijn ervan overtuigd dat de horizon van Toestanden daardoor verder opengetrokken wordt. Bovendien moet het een gunstige weerslag hebben op de (over-)leefbaarheid van het tijdschrift.

Mark Van Ryssen.